

10.00.00.ИЛМҲОИ ФИЛОЛОГИЯ
10.00.00.ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
10.00.00.PHILOLOGICAL SCIENCES

10.01.03.АДАБИЁТИ МАРДУМИ КИШВАРҲОИ ХОРИҶӢ
10.01.03.ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ СТРАН ЗАРУБЕЖЬЯ
10.01.03.LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES PEOPLES

ТДУ 94(3)
ТКБ 63,3(0)3

ЗИКРИ САЙӢИД БУРҲОНИДДИН МУҲАҚҚИКИ ТИРМИЗӢ ДАР РИСОЛАИ ФАРИДУНИ СИПАҲСОЛОР *Султонзода Тоҷибой Султонӣ, доктори илмҳои филология, мудири шӯбаи рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеаи дастгоҳи Раиси вилояти Сугд (Тоҷикистон, Хуҷанд)*

СВЕДЕНИЯ О САЙИДЕ БУРХОНИДДИНЕ МУХАККИКЕ ТИРМИЗИ В ТРАКТАТЕ ФАРИДУНА СИПАХСОЛОРА *Султонзода Тоджибой Султони, доктор филологических наук, заведующий отделом социального развития и связей с общественностью аппарата председателя Согдийской области (Таджикистан, Худжанд)*

INFORMATION ABOUT SAYYID BURHONIDDIN MUHAQQIQI TIRMIZI IN FARIDUN SIPAHSOLOR'S TREATISE *Sultonzoda Tojiboy Sultoni, Dr. of Philology, head of the department of social development and public relations under the Office of the Chairman of the Sughd Region (Tajikistan, Khujand), E-mail: tsulton1970@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ, қадимтарин сарчашма, Фаридуни Сипаҳсолор, Султонвалад, манокӣб

Мақола ба зикри Саййид Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ дар рисолаи Фаридуни Сипаҳсолор бахшида шудааст. Қайд мешавад, ки Саййид Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ аз ёрону ҳамнишинони Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ ба ҳисоб рафта, дар бораи зиндагинома ва рӯзгори ӯ дар осори Мавлоно ва дигар маъхазҳои таърихӣ адабӣ маълумоти қобили мулоҳиза баён гардидаанд. Мавлоно тарбиятёфтаи Бурҳониддини Муҳаққиқ аст, силсила ва хирқаи нисбати Мавлоно ба василаи Бурҳониддин ба падараш Султонлуламо ва охируламу ба Маъруфи Кархӣ мерасад. Дар мақола шаҳсият, мартабаи ирфонӣ ва зиндагиномаи Саййид Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ дар асоси маълумоти рисолаи Фаридуни Сипаҳсолор, ки аз қадимтарин сарчашмаи шинохти рӯзгору осори Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ мебошад, мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Хулоса мешавад, ки рисолаи Сипаҳсолор, бар иловаи он ки ҷанбаи манқабатӣ дорад, муҳимтарин ва дақиқтарин манбаъ дар бораи зиндагии Мавлоно, ҷаҳони фикрӣ ва ёрону ҳамнишинони ӯ ба ҳисоб меравад.

Ключевые слова: Мавлоно Ҷалолуддини Балхи, Бурхониддин Мухаккики Тирмизи, древнейший источник, Фаридун Сипахсолор, Султонвалад, манокӣб

Статья посвящена упоминанию Сайида Бурхониддина Мухаккика Тирмизи в трактате Фаридуна Сипахсолора. Отмечается, что Сайид Бурхониддин Мухаккики Тирмизи был одним из соратников Мавлоно Ҷалолуддини Балхи и его биография и жизнь рассматриваются в произведениях Мавлоно и других исторических и литературных источниках. Подчеркивается, что Мавлоно был воспитан Бурхануддином Мухаккиком, который тем или иным образом связан с суфийским рубице (хирка) и орденом мавлавия через Бахауддина Валада — отца Мавлоно и с Маруфом Кархи. Рассматривается личность, духовный статус и биография Сайида Бурхониддина Мухаккики Тирмизи на основе трактата Фаридуна Сипахсолора, являющегося одним из древнейших источников о жизни и творчестве Мавлоно Ҷалолуддини Балхи. Делается вывод о том, что трактат Сипахсолора, как манқабат, помимо хвалебного аспекта, представляет собой наиболее важный и точный источник о жизни Мавлоно, его интеллектуальном мире и сподвижниках.

Key words: *Mavloni Jaloluddini Balkhi, Burhoniddin Muhaqqiqi Tirmizi, ancient source, Faridun Sipahsolor, Sultonvalad, manoqib*

The article dwells on information concerned with Sayyid Burhoniddin Muhaqqiq Tirmizi in Faridun Sipahsolor's treatise. It is underscored that Sayyid Burhoniddin Muhaqqiq Tirmizi was considered to be one of Mavloni Jaloluddini Balkhi's associates and his biography and life are dwelt on Mavloni's creations and other historical and literary sources. The author of the article lays an emphasis upon the idea that Mavloni was brought up by Burhanuddin Muhaqqiq who in one way or another is connected with Sufi sackcloth (khirka) and mavlaviya order through Bahauddin Valad – Mavloni's father and will reach Marufu Karkhi. Sayyid Burhoniddin Muhaqqiqi Tirmizi's personality, spiritual status and biography are considered based on Fariduni Sipahsolor's treatise, which is one of the oldest sources about Mavloni Jaloluddini Balkhi's lifestyle and creations. It is concluded that Sipahsolor's treatise as a mankabat, in addition to its laudatory aspect is the most important and accurate source about Mavloni's life and his intellectual world and his associates as well.

Муаллифи яке аз қадимтарин рисола дар бораи Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ-Мачдуддин Фаредун ибни Аҳмади Сипаҳсолор [Исфаҳсолор] фарзанди яке аз сипаҳсолорони давраи салҷуқӣ бо номи Аҳмад будааст. Бино ба навиштаи шайхи мавлавихонаи Кӯтоҳия - Соқиб Мустафо дада дар тазкираи «Сафинаи нафисаи мавлавиён» (таълифаш 1148 ҳ. / 1735 м.) Мачдуддин дар маҷлисҳои падари Мавлоно Ҷалолуддин - Султонлуламо ширкат мекардааст ва баъд аз вафоти падар худ ба сипаҳсолорӣ мерасад, аммо пас аз андаке аз корҳои давлатӣ дурӣ гузида, ба ҳалқаи муридони Мавлоно мепайвандад. Мутаассифона, дар бораи ӯ дар сарчашмаҳо маълумоти қобили мулоҳиза баён нагардида ва низ ба ҷуз як рисола аз Сипаҳсолор осори дигаре ба даст наёмадааст. Муаллифи «Сафинаи нафисаи мавлавиён» дар мавриди поёни умри Сипаҳсолор менависад: «Дар нахустин солҳои хилофати Султон Валад, яъне баъд аз соли 683ҳ./1284м. ва ба ҳар ҳол дар замони ҳаёти Султон Валад, ва бинобар ин, қабл аз соли 712 ҳ./1312м. вафот карда, дар канори чапи турбати писари Мавлоно-Алоуддини Чалабӣ дафн карда шудааст. Вай қабл аз фавт писараш Ҷалолуддинро муриди Султонвалад сохтааст» [5, с. 189-190].

Рисолаи мазкур аз қадимтарин ва муҳимтарин маъхаз дар мавриди зиндагии Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ ба ҳисоб рафта, Фаредун Сипаҳсолор онро дар байни солҳои 690/1291м. то 712 ҳиҷрий/1284м. таълиф намудааст [9].

Сипаҳсолор нахустин касест, ки ба таърихи валодати Мавлоно ишора кардааст ва манобеи баъд ҳамон таърихро бо тағйироти андак такрор кардаанд.

Дар рисола ҳудуди чихил ҳикоят роҷеъ ба қаромте, ки аз Мавлоно содир гаштааст, нақл мешавад, ки онҳо симои воқеӣ, маънавӣ ва ирфонии Мавлоноро барои хонанда хеле ҷолиб ҷилва медиҳанд. Ин аснод аз лиҳози маълумоти дасти аввал будан низ мавриди тавачҷӯҳи мавлавипажӯҳон қарор гирифтааст.

Хонандаи тоҷик аз мавҷудияти ин рисола бори аввал тавассути мақолаи профессор Абдулманнони Насриддин ошно гардидааст. Ин донишманд бори аввал соли 2010 дар рӯзномаи «Адабиёт ва санъат» дар бораи арзишу аҳамияти рисолаи Сипаҳсолор ҳамчун калимитарин сарчашма дар шиноҳти рӯзгору осори Мавлоно Румӣ изҳори назар карда буд [6]. Баъдтар мақолаи мазкур ҷузви «Куллиёти осор»-и ин донишманди маъруфи тоҷик қарор гирифт. Номбурда роҷеъ ба кутуби манокӣ изҳори назар карда, арзишу аҳамияти рисолаи Сипаҳсолорро дар шиноҳти шахсият ва аҳволу осори Мавлоно Ҷалолуддини Мухаммадали Муваҳҳид кардааст [7].

Дар бораи Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ ба ҷуз рисолаи Сипаҳсолор китоби дигаре низ вучуд дорад, ки бо номи «Манокӣ-ул-орифин» маъруф буда, дар миёнаи солҳои 718 ҳ./1318м. то 754ҳ./1353м., таълиф гардидааст. Нависандаи ин асар Аҳмади Афлокӣ - ҳамзамони набераи Мавлоно Ҷалолуддин аст ва ба дидори Мавлоно нарасида, танҳо бо афроде, ки Мавлоноро дида буданд, мулоқот анҷом додааст. Он гуна, ки муҳаққиқони эронӣ Муҳаммадали Муваҳҳид ва таҳиягари матни «Манокӣ-ул-орифин» Таҳсин Ёзичӣ низ ишора мекунанд, асари Афлокӣ дар заминаи рисолаи Сипаҳсолор ба вучуд омадааст [3, с. 25], аммо он ки муаллифи тазкира дар ҳеч ҷойи асари хеш аз Фаредун Сипаҳсолор ва китоби ӯ ёд накардааст, аҷиб менамояд. Монандиҳои зиёде, ки байни асари Сипаҳсолор ва Аҳмади Афлокӣ ҷой доштааст, бархе аз муҳаққиқонро ба иштибоҳ афканда ва онро бар он водоштааст, ки бидуни тавачҷӯҳ ба соли таълифи рисолаи Сипаҳсолор ва ҳамчунин таърихи ҳаёти ин ду суханвар истидъо пеш овардаанд, ки рисолаи Сипаҳсолор дар асоси «Манокӣ-ул-орифин» таҳия гардидааст. Аз ҷумла, олими маъруфи эронӣ доктор Сирус Шамисо муътақид буд, ки ин асар дар заминаи тазкираи Аҳмади Афлокӣ ба вучуд омадааст.

Баъд аз даргузашти Мавлоно таваҷҷӯҳ ба осор ва кӯшиш дар шинохти шахсияти маънавӣ ва ирфонии вай дар сарзамини Осиёи Сағир ва махсусан дар Қуния бештар шуд. Сипаҳсолор аввалин касест, ки ҳамчун муриди содику мухлис дар баёни аҳволу афкори Мавлоно камари ҳиммат баста, чунин рисолаи арзишмандеро ба вучуд овардааст. Арзишу аҳамияти рисолаи Сипаҳсолор, пеш аз ҳама қадимӣ будани он мебошад.

Сипаҳсолор замоне ба таълифи ин асар оғоз мекунад, ки аллакай Мавлоно аз ҷаҳон чашм пӯшида буд ва сафи мусоҳибону шохидони зиндагӣ ва аъмоли ӯ, онҳое, ки аз хузури ин шахсияти бузург баҳра бардошта ва осору каромоти ӯро ба чашми хеш дида буданд, тадричан коста мегардид. Азбаски муаллифи рисола муддати зиёде дар канори ёрон ва ба қавли худ «чихил сол дар ҳалқаи муридони Мавлоно» [9, с. 28] қарор дошт, дар ин рисола ба зикри лаҳзаҳои рӯзгор, андеша ва авҳоли Мавлоно пардохтааст.

Сипаҳсолор таъкид мекунад, ки ӯ чихил сол дар ҳалқаи муридони Мавлоно қарор доштааст: «Аз ибтидои ҳол то инқирози вақт рӯз ба рӯз риёзат ва муҷоҳидотро музоъаф мефармуд, дар муддати чихил сол, ки ин заъиф мулозими ҳазраташ буд ва пайваста чун паргор сар бар нуктаи остон доштӣ, эшонро ҷомаи хобу болиш надид ва чихати осоиш як шаб эшонро бар паҳлӯ хуфта мушоҳида накард...» [10, с.28].

Рисолаи Сипаҳсолор аз чихати сохт аз се қисм ва панҷ фасл иборат аст: дар ду фасли қисми аввал дар бораи гузаштагони падари Мавлоно Ҷалолуддин – Султонлуламо Баҳоуддин Валад ва зикри мақомоти ӯ маълумот дода шудааст. Сипаҳсолор нахустин касест, ки насаби Баҳоуваладро ба Абӯбакри Сиддиқ мерасонад, вале ин назарро аксар муҳаққиқони мавлавиҷаҳӯҳ напазируфтаанд [11]. Дар ин бахш матолиби ҷолибе дар бораи ба мусоҳибати Хизр (а) расидани Султонлуламо, сабаби ба «Султонлуламо» мулаққаб шудани ӯ, муносибати ҳокими вақт, ҳичрат аз Балх ва монанди инҳо баён гардида, дараҷаи камолоти маънавӣ ва нуфузу маҷбубияти Султонлуламо дар назари хонанда ба ҷилва мегузорад.

Қисми дуюми рисола аз се фасл иборат буда, таърихи валодат ва муддати умр, асҳоб ва зикри маноқиби Мавлоноро то поёни зиндагии ӯ дарбар мегирад.

Сипаҳсолор инчунин дар мавриди таҳсили Мавлоно дар Димишқ ва мусоҳибаташ бо Шайх Муҳйиддини Арабӣ, шайх Саъдуддини Ҷамавӣ, Шайх Усмони Румӣ, Авҳадуддини Кирмонӣ ва Садруддини Қунавӣ, Шайх Бадруддини Табретӣ, санадҳои муҳимро бозгӯ кардааст. Бахшҳои дигаре, ки дар фасли сеюм омадаанд, роҷеъ ба масоили муҷоҳада ва риёзат, савм, ҷӯъ, тақвою вараъ, сифати ишқ ва вачду каромоти Мавлоно маълумот медиҳад.

Дар қисми сеюми рисола, ки «Дар зикри асҳобу хулафои Худовандгор разиаллоҳу анҳум» ном дорад, зикри дӯстону халифагон ва асҳоби Мавлоно – Бурҳонуддин Муҳаққиқи Тирмизӣ, Шамси Табретӣ, Шайх Салоҳуддини Зарқӯб, Ҳусомуддини Чалабӣ, Султон Валад, Чалабӣ Ориф, Чалабӣ Шамсуддин Ориф, Обид ва Салоҳуддин Амир Зоҳид, Ҳусомуддин Султон Вочид ҷой дода шуда, вобаста ба он нуктаҳои муҳиме баён гардидааст.

Зикри аввал ба **Бурҳонуддин Муҳаққиқи Тирмизӣ** ихтисос дода шуда, Сипаҳсолор Бурҳониддини Муҳаққиқро аз ҷумлаи бузургон ва орифони донандаи асрор, баҳри лабрезии маърифат, ки ҳамаи умри хешро дар риёзату муҷоҳида ва мушоҳида гузаронидааст, сифат намуда, ӯро мадори вучуди абдолу автоди он аҳд муаррифӣ намудааст. Таъкид мегардад, ки Бурҳониддин ба султонлуламо Баҳоуддин Валад иродати хос дошта, мураббии ҳазрати Худовандгор [яъне Мавлоно Ҷалолуддин, Т.С.]ро бар ӯҳда дошт: «Аввал тоҷулавлиё ва-л-муҳаққиқин, зубдат-ул-азкиё ва-л-орифин, тарҷумон-ул-асрор ан-носутия, сироч-ур-румуд ал-лохутия, фахр-ул-мачзубин, орифи комили мудаққиқ, Сайид Бурҳониддин Муҳаққиқ ат-Тирмизӣ- разиаллоҳу анҳу аз ҷумлаи кибор ва урафои соҳибкашфу асрор буд, дар таваккулу таҷарруд қадаме дошт собит ва дар маърифат баҳре буд зохир, ҳама умр дар муҷоҳида ва риёзату мушоҳидаю иноят будӣ. Ва пайваста калимот дар тавҳид фармудӣ. Ба узлату инкитоъ рағбате азим дошт. Ва аз дунёю халқ муарриз буд. Тамомати будалои билод ва автоди арзро дар он аҳд мадор бар вучуди эшон буд ва иродат ва сӯҳбати эшон ба ҳазрати султонлуламо Баҳоуддин Валади кабир ризвонulloҳи алайҳи буд. Ва ба атобакии ҳазрати Худовандгори мо мансуб» [9, с.143]. Аз ин лиҳоз, ин нукта, ки Давлатшоҳи Самарқандӣ дар «Тазкират-уш-шуаро» Бурҳониддинро пиру муршиди Баҳоувалад меномад [8, с.189], ғалат буда, бо асноди рисолаи Сипаҳсолор, инчунин ишораи Аҳмади Афлӯкӣ дар «Маноқиб-ул-орифин» ва гуфтаи писари Мавлоно- Султонвалад, ки дар «Валаднома» баён шудааст, мувофиқ намеояд.

Ба ишораи сарчашмаҳо замоне, ки Баҳоувалад аз Балх ҳичрат менамуд, Бурҳониддин дар Тирмиз гӯшанишин буд «ва чун Баҳоувалад мусофират намуд, пайваста хабари ӯро аз дуру наздик мепурсид, то нишони ӯ дар Рум доданд ва Бурҳониддин ба талаби Шайх озими Рум шуд» [15, с.68-69]. Бурҳониддин ба Рум соли 629 ҳ./1232 м. расид ва ин замоне буд, ки як сол

пештар Султонлуламо Баҳоувалад реҳлат намуда буд. Ба навиштаи Аҳмади Афлокӣ дар вақти вафоти Султонлуламо Баҳоувалад Бурҳониддин «ба маърифат гуфтан машғул буд. Дар миёни сухан оҳе кард ва фарёд баровад, ки «дарего, шайхам аз қӯи олами хок ба сӯи олами пок рафт». Ва фармуд: «Фарзанди шайхам Чалолуддин Муҳаммад бениҳоят нигарони ман аст, бар ман фарзи айн аст, ки ба ҷониби диёри Рум равам ва ин амонатро, ки шайхам ба ман супурдааст, ба вай таслим кунам» [15, с. 69].

Сипаҳсолор менависад, ки «чун ҳазрати Мавлоно Баҳоуддин Валад разиаллоҳ реҳлат фармуд, Сайид Бурҳониддин разиаллоҳу анху он ҷо ҳозир набуд. Чун хабари хоили вафоти шайхаш истимоъ кард, бар сари хокистар ба мотам нишаст ва муддати як соли тамом дар фиरोқи он ҳазрат чун шамъ мегудохтанд, то шабе дар воқеъа Баҳоуваладро дид разиаллоҳу анху, ки аз сари ҳиддати тамом мефармуд, ки: «Бурҳониддин, чӣ гуна Муҳаммадро танҳо гузоштай ва дар муҳофизати ӯ тақсире мекуни?». Аз ҳайбати он ҳол чун бедор шуд, аз он по ба Қуния омад ва ба Худовандгор пайваст» [9, с.144].

Тибқи сарчашмаҳо Мавлоно пас аз ду соли вафоти падар бо ишораи Бурҳониддини Муҳаққиқ барои касби улул ба ҷониби Шом рафт ва дар ин сафар Бурҳониддин ӯро то Қайсария ҳамроҳӣ кард ва дар он шаҳр сукунат ихтиёр кард. Мавлоно ба шаҳри Ҳалаб омад ва дар мадрасаи Ҳаловия ба тадрис пардохт ва аз он ҷо ба яке аз марказҳои илму дониши давр – шаҳри Димишқ рафт ва ба ишораи Камолуддини Хоразмӣ дар «Ҷавохир-ул-асрор» дар ин шаҳр ба дидори Муҳйиддин ибни Арабӣ расид. Муддати истиқомати Мавлоно дар Ҳалаб ва Димишқ ҳафт сол буда, пас тавассути Қайсария ба Қуния бозгашт. Ҳар ойина, Бурҳониддин Мавлоноро дар илмҳои гуногун озмуд ва чун ӯро дар илми қол комил дид, хост, ки аз илми ҳол низ огоҳ гардад. Бурҳониддин ба Чалолуддин гуфт: «Эй ҷону нури дидаам, агарчи дар улум ранҷо бурдию ангуштнамой гаштӣ, аммо бидон, ки варои ин улум илме дигар ҳаст, ки ин қишри он аст. Ва калиди он улум падарат ба ман рағбат додааст, туро таҳсили он матлуб аст». Баъд аз он Худовандгорро ба таҳқиқи улуми яқинӣ рағбат фармуда, тариқи сулукро ва одоби машоих талқин карда, ҳақоике, ки аз падарашон таҳқиқ карда буд, бад-эшон тақрир кард. Ва муддати нӯҳ соли тамом сӯҳбат фармуданд ва «Маориф»-и Султонлуламороро разиаллоҳу анху ҳазор навбат ба Худовандгор иодат [руҷӯъ.-Т.С.] карданд, то ончи сирри тавҳиду маърифат буд, камоянбағӣ [ҷунонки бояд.-Т.С.] ба таҳқиқ расонида, ба амал оварданд, балки ба азъофи [дучанди, -Т.С.] он ба мақомоте, ки «моло айнун раат» [он чи на чашме дида.- Т.С.] манзил сохтанд [9, с.144].

Бояд гуфт, ки муддати тарбияи Мавлоноро аз ҷониби Бурҳониддин Султон Валад низ нӯҳ сол зикр кардааст:

*Буд дар хидматаш ба ҳам нӯҳ сол,
То ки шуд мисли ӯ ба қолу ба ҳол [15, с. 71].*

Дар мавриди поёни кори Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ Сипаҳсолор менависад, ки чун Сайид Бурҳониддин Мавлоноро дар дараҷаи камол дид, аз ӯ иҷозаи сафар пурсид, то ки ба ҷониби Қайсария равад. Мавлоно иҷозат надод ва Бурҳониддин бе иҷозаи Мавлоно равон шуд, вале дар роҳ пояш шикаст. Ба назди Мавлоно бозгашт ва гуфт: «Эй нури дида, чаро иҷозат намедихӣ, то биравам?» Фармуданд: «Чаро аз мо ихтиёри дурӣ мекуни?» Фармуд, ки: «Биҳамдиллоҳ, ки кори ту тамом шудааст, балки оламиён аз ту нуру баҳра меёбанд. Таъчили ман аз он аст, ки шере тунд, рӯй бад- ин вилоят ниҳодааст. Ӯ шеру ман шер, бо ҳам созгорӣ натавонем кардан». Чун Худовандгор иҷозат дод, филҳол мутаваҷҷеҳи Қайсария шуд. Ва баъд аз андак муддате ҳазрати Мавлоно Шамсулҳақ вад дин ат-Табрезӣ азамаллоҳу зикраҳу расид [9, с.147]. Вале донишмандон бо така ба абёти зерини писари Мавлоно Султон Валад, ки дар «Валаднома» зикр шудааст, бар он ақидаанд, ки ин ҳикоят чандон асоси воқеъ надорад, зеро марги Бурҳониддини Тирмизӣ панҷ сол пеш аз вуруди Шамс ба Қуния воқеъ гардида буд. Султон Валад менависад:

*Ногаҳон Сайид аз ҷаҳони фано,
Кард реҳлат сӯйи сарои бақо.
Монд бе ӯ Чалоли дин танҳо
Рӯзу шаб кард рӯй сӯйи Худо.
Панҷ сол инчунин риёзат кард,
Аз сари сидқу сӯзу нолаву дард.
Даҳ ҳазораи мурид беи шуданд,
Гарчи аввал зи сидқ дур буданд...
Ногаҳони Шамси дин расид бар вай
Гашт фонӣ зи тоби нураш фай...*

*Раҳбараш ғашт Шамси Табрэзӣ,
Он ки будаиш ниҳод хунрезӣ [9, с.146].*

Ба таври хулоса, пас аз баррасии матолиби фавқ метавон ба чунин натиҷаҳо дастрасӣ пайдо намуд:

1. Рисолаи Сипаҳсолор, гузашта аз он ки ҷанбаи манқабатомез дорад, муҳимтарин ва дақиқтарин манбаъ дар бораи зиндагии Мавлоно, ҷаҳони фикрӣ ва ёрону ҳамнишинони ӯ буда, кулли сарчашмаҳо бар онанд, ки Мавлоно тарбиятёфтаи Бурҳониддини Муҳаққиқ аст, силсила ва хиркаи нисбати Мавлоно ба василаи Бурҳониддин ба падараш Султонлуламо ва охируламр ба Маъруфи Кархӣ мерасад. Мавлоно дар муддати 9 соли мусоҳибат ва ҳамнишинӣ бо асрори улуми зоҳиру ботинро аз ӯ омӯхт, ба тавсияи Бурҳониддин ба Ҳалаб ва Димишқ чиҳати касби илм сафар намуд ва дониши хешро дар ин замина такмил дод. Мавлоно дар дафтари дувуми «Маснавии маънавӣ» як бор ҳам аз Бурҳониддини Муҳаққиқ, ки асрори тариқатро ба ӯ омӯхта буд, чунин ёд мекунад:

*Пухта гарду аз тагайӣур дур шав,
Рав, чу Бурҳони Муҳаққиқ нур шав.
Чун зи худ растӣ, ҳама бурҳон шудӣ,
Чунки банда нест шуд, султон шудӣ [2;2/1319-1320].*

2. Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ илова бар он ки соҳиби камоли ахлоқӣ ва мақомоти баланди маънавӣ буд, инчунин донишманди комилу фозил буд ва пайваста китоби асрори мутақаддимонро мутолиа мекард ва аз он ки масти таҷаллиёти илоҳӣ буд, ӯро «Саййиди сирдон» мегуфтанд. Аз орифони гузашта ба Санои Ғазнавӣ иродати комил дошт ва ба ишораи Афлоқӣ Мавлоно низ дар маҷлисҳои худ калимоти Саййид Бурҳониддинро нақл мекардааст [1, с. 24-203].

3. Дар зикри аввали қисми сеюми рисолаи Сипаҳсолор, ки ба мақоми маънавӣ ва ҷойгоҳу мартабаи Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ бахшида шудааст, маълумотҳои муҳиме нухфтаанд, ки барои шинохти шахсият ва мақоми маънавии Бурҳониддини Муҳаққиқ, муносибати бузургону донишмандони давр, аз ҷумла Соҳиб Шамсиддин Муҳаммади Исфаҳонӣ - вазири Султон Ғиёсуддин Кайхусрави дувум, ҳаким, сӯфӣ ва фақеҳи шофай Абӯҳафс Умар ибни Муҳаммади Сухравардӣ, Шайхулисломи Тирмизӣ ва дигарон дорои арзиши баланд мебошанд. Дар ин бахш шаш нақл дар робита ба бузургони болозикр ва муносибати онҳо бо Бурҳониддин Муҳаққиқи Тирмизӣ оварда шудааст, ки баёнгари мақоми шомихи ин шахсияти дар зиндагии Мавлоно таъсиргузор мебошад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Афлоқӣ, Шамсиддин Аҳмад. Маноқиб-ул-орифин: Иборат аз 2 ҷилд / Шамсиддин Аҳмади Афлоқӣ; [Ба кӯшиши Т. Ёзичӣ].-Техрон: Дунёи китоб, 1385.-1222 с.
2. Балхӣ, Мавлавӣ Ҷалолуддин. «Маснавии маънавӣ»: Бар асоси нусхаи мактуб ба соли 677 қамарӣ / Мавлавӣ Ҷалолуддини Балхӣ; [Муқобала бо тасхеҳ ва таъби Р. Николсон; Тасхеҳ, муқобала ва кашфулабёт аз Қивомуддини Хуррамшоҳӣ].-Техрон, 1384.-1647 с.
3. Балхӣ, Мавлавӣ Ҷалолуддин. «Мақолоти Шамс». Тасхеҳи Муҳаммадалии Муваҳҳид. Техрон, 1386.-308 с.
4. Баҳоуддин, Валад. Валаднома / Баҳоуддин Валад; [Бо муқаддима ва тасхеҳу ҳошияи Ҷ. Хумоӣ].-Техрон: Амири кабир, 1315.
5. Гулпинорлӣ, Абдулбоқӣ. Мавлавия баъд аз Мавлоно [чопи севум]. Тарҷума ва тавзеҳи Тавфиқ Субҳонӣ. Техрон, 1384.- 744 с.
6. Насриддинов А. Қадимтарин сарчашма дар шинохти Мавлоно // Адабиёт ва санъат.- №1[1504].-7 январӣ соли 2010.
7. Насриддин, Абдулманнони Сурату сирати Мавлоно дар кутуби маноқиб//Куллиёти осор. Ҷилди 6.- Хучанд: Ношир, 2013.-764 с.
8. Самарқандӣ, Давлатшоҳ. Тазкирату-ш-шуаро. Хучанд: Ношир., 2015.-543с.
9. Сипаҳсолор, Фаредун ибни Аҳмад. Рисолаи Сипаҳсолор. Қадимитарин сарчашма дар шинохти Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ/ Фаредун ибни Аҳмади Сипаҳсолор; [Таҳия, тавзеҳ ва муқаддимаи Т. Султонӣ].-Хучанд: Хуросон, 2015.-208 с.
10. Сипаҳсолор, Фаредун ибни Аҳмад. Рисолаи Сипаҳсолор дар маноқибҳои ҳазрати Худовандгор / Фаредун ибни Аҳмади Сипаҳсолор; [Бо муқаддима тасхеҳ ва таълиқоти М. А. Вафой].-Техрон: Сухан, 1385 х. ш.
11. Султонӣ, Т. Падари Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ кӣ буд? //Т.Султонӣ/ «Ҳақиқати Суғд».- 2012.- 29 октябр.

12. Султонӣ, Тоҷибой. Қалъаи Хушрабо: Шарҳи достони “Дизи Зотуссувар” аз дафтари шашуми “Маснавии маънавӣ”-и Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ / Т. Султонӣ.–Хучанд: Ношир, 2011.–144 с.
13. Султонӣ, Т. Шарҳиносии «Маснавии маънавӣ» / Т. Султонӣ.–Хучанд: Нури маърифат, 2019.–288 с.
14. Султонӣ, Т. Камолуддин Хусайни Хоразмӣ ва «Ҷавоҳир-ул-асрор»-и ӯ / Т. Султонӣ.–Хучанд: Нури маърифат, 2019.–286 с.
15. Фурӯзонфар, Бадеуззамон. Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммад машҳур ба Мавлавӣ [ба муносибати Соли ҷаҳонии Мавлоно]/Б.Фурӯзонфар.–Техрон:Амири кабир, 1385. -343 с.
16. Хоразмӣ, Камолуддин Хусайн. «Ҷавоҳир-ул-асрор ва завоҳир-ул-анвор»: дар чор мучаллад / Камолуддин Хусайни Хоразмӣ; [Муқаддима ва тасҳеҳу таҳшияи М. Шариат].–Техрон: Асотир, 1384.-1970 с.

REFERENCES:

1. Afloki, Shamsiddin Ahmad. Manaqib-ul-Arifin: in two volumes / Shamsiddin Ahmadi Afloki; [under the editorship of T. Yazidi]. - Tehran: World of Books, 1385. - 1222 p.
2. Balkhi, Mavlavi Jaloluddin. “Masnavii ma'navi”: Based on the copy of letter to 677 lunar years / Mavlavi Jaloluddini Balkhi; [revised, enlarged and corrected by Nicholson; correction, confrontation and edited from Kivomuddin Khurramshahi]. - Tehran, 1384. - 1647 p.
3. Balkhi, Mavlavi Jaloluddin. “Shams's Article”: under the editorship of Muhammadali Muwahhid. - Tehran, 1386. - 308 p.
4. Bahauddin, Valad. Valad-Name / Bahauddin Valad; [With introduction and corrections by J. Humai] .– Tehran: The Great Amir, 1315.
5. Gulpinorli, Abdulboki. Mavlonο after Mavlavi [the third edition]. Translated and commented by Tawfiq Subhani. - Tehran, 1384. - 744 p.
6. Nasriddinov, A. The Oldest Source in Mavlonο’s Studies // Literature and Art. – №1 [1504]. - January 7, 2010.
7. Nasriddin, Abdulmannon. Mavlonο’s Life and Image in Manοqib’s Book // Collection of Compositions. - V.6. - Khujand: Publisher, 2013. - 764 p.
8. Samarkand, Davlatshoh. Anthology of Poets. - Khujand: Publisher, 2015. – 543 p.
9. Sipahsolor, Faridun ibn Ahmad. Sipahsolor’s Treatise. The Oldest Source in Mavlonο Jaloluddini Rumi’s Studies / Faridun ibn Ahmad Sipahsolor; [Elaboration, explanation and introduction by T. Sultani]. – Khujand: Khuroson, 2015. – 208 p.
10. Sipahsolor, Faridun ibn Ahmad. Sipahsolor’s Treatise in the Manor of God / Faridun ibn Ahmad Sipahsolor; [Introduction corrected and interpreted by M.A. Vafoi]. - Tehran: Speech, 1385.
11. Sultoni, T. Who Was Mavlonο Jaloluddini Balkhi’s Father? // The Truth of Sughd. - 2012. - October 29.
12. Sultoni, Tojiboy. Khushrabo Fortress: Review of the story “Dizi Zotussuvar”. In six books. “Masnavii ma'navi” by Mavlonο Jaloluddini Rumi / T. Sultoni. – Khujand: Publisher, 2011. – 144 p.
13. Sultoni, T. Commentary on “Masnavii ma'navi” / T. Sultoni. – Khujand: Light of Enlightenment, 2019. – 288 p.
14. Sultoni, T. Kamoluddin Husayn of Khorezm and his “Javohir-ul-Asror” / T. Sultoni. – Khujand: Light of Enlightenment, 2019. – 286 p.
15. Furuzonfar, Badeuzzaman. Mavlonο Jaloluddin Muhammad Famous to Mavlavi [on the occasion of the World Year of Mavlonο] / B. Furuzonfar. – Tehran: The Great Amir, 1385. - 343 p.
16. Khorezmi, Kamoluddin Hussain. Jawahir-ul-Asror and Zawahir-ul-Anwar: in four journals / Kamoluddin Husayn Khorezmi; [Introduced and corrected by M. Sharia]. – Tehran: Asotir, 1384. - 1970 p.